

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КОЛОМІЄЦЬ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА**

УДК 330.142:338.43

**МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ  
ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами  
(за видами економічної діяльності)

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук

**Вінниця – 2021**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому національному аграрному університеті  
Міністерства освіти і науки України

**Науковий  
керівник:**

доктор економічних наук, професор,  
академік НААН України  
**КАЛЕТНИК Григорій Миколайович,**  
Вінницький національний аграрний університет,  
завідувач кафедри адміністративного менеджменту та  
альтернативних джерел енергії

**Офіційні  
опоненти:**

доктор економічних наук, доцент  
**СОБКО Ольга Миколаївна**  
Західноукраїнський національний університет,  
завідувач кафедри підприємництва і торгівлі

кандидат економічних наук,  
**ЩЕРБАЧЕНКО Вікторія Олексіївна**  
Сумський державний університет,  
старший викладач кафедри міжнародних економічних  
відносин

Захист відбудеться 6 квітня 2021 р. о 12:00 год. на засіданні спеціалізованої  
вченої ради Д 05.854.03 у Вінницькому національному аграрному університеті за  
адресою: 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, корп. 2, ауд. 2602.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького національного  
аграрного університету за адресою: 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3.

Автореферат розіслано 4 березня 2021 р.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Т.М. Корпанюк

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Посилення сучасних викликів в частині загострення пандемій, негативного впливу кліматичних змін зумовлює підвищення впливу обмеженості традиційних виробничих ресурсів та актуалізує проблеми забезпечення стійкого розвитку вітчизняних аграрних підприємств на основі поширення цифровізації, екологізації і дотримання принципів соціальної відповідальності бізнесу. Застосування таких напрямів модернізації діяльності виробничо-комерційних процесів передбачає поширення практики формування і використання інтелектуального капіталу в функціонуванні підприємств аграрного сектору. Трансформаційні процеси в умовах економіки знань посилюють необхідність чіткої ідентифікації інтелектуальної складової капіталу як однієї з найважливіших складових оновлення конкурентних переваг, забезпечення оптимальних умов праці для розширеного відтворення людського потенціалу працівників, генерування доданої вартості та підвищення загальної вартості аграрного підприємства. Підвищення ефективності запровадження такого роду інноваційних змін в діяльності українських аграрних підприємств потребує наукового осмислення, встановлення взаємозалежностей і закономірностей, що, в свою чергу, вимагає удосконалення механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору.

Дослідження, пов'язані з визначенням сутності інтелектуального капіталу, його структури та можливостей ефективного використання, беруть свій початок з другої половини ХХ століття. Вагомий внесок у розвиток теорії інтелектуального капіталу зробили такі науковці, як Е. Брукінг, Дж. Гелбрейт, Л. Едвінсон, М. Мелоун, Т. Стюарт, К-Е. Свейбі. В Україні дослідженням питань, пов'язаних з проблематикою інтелектуального капіталу, займалися О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов, О. Комліченко, Г. Калетнік, С. Легенчук, О. Літвінов, О. Стрижак, О. Собко, А. Чухно, О. Шкурупій, О. Шпикуляк, В. Щербаченко та ін. Їхні дослідження мають вагоме значення і слугують основою для формування сучасної парадигми функціонування та розвитку інтелектуального капіталу підприємств. Однак досі не вирішеними залишаються питання розробки ефективного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств, які функціонують в аграрному секторі вітчизняної економіки. Зазначені вище проблемні питання зумовили вибір теми і дали змогу визначити мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Наукові результати, теоретико-методичні положення й висновки дослідження безпосередньо пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Вінницького національного аграрного університету, зокрема тем: «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0117U004204), «Фінансовий механізм в системі економічних векторів розвитку України» (номер державної реєстрації 0119U103339), «Формування інноваційної компетентності майбутніх аграріїв в умовах Всеукраїнського науково-навчального консорціуму» (номер державної реєстрації 0117U003960), в межах яких автором розроблено теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо формування механізму управління інтелектуальним капіталом аграрних підприємств в контексті напрямів активізації інноваційної діяльності.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є формування теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

- визначити необхідність ідентифікації інтелектуального капіталу для цілей управління;
- уточнити сутність дефініцій інтелектуального капіталу, нематеріальних активів і гудвілу з метою визначення предметних областей вживання;
- сформулювати категорійно-понятійний апарат інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору економіки та окреслити науково-методичні аспекти управління інтелектуальним капіталом підприємств;
- критично оцінити сучасний стан формування інтелектуального капіталу та передумови інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору;
- здійснити аналіз можливостей застосування існуючих моделей та методів оцінки інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах аграрного сектору;
- розробити систему оцінки складових інтелектуального капіталу підприємств з врахуванням специфіки функціонування підприємств аграрного сектору;
- розробити теоретико-методичні засади формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки;
- розвинути напрям конвергенції розвитку систем аграрної освіти, науки та підприємництва як основи формування інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору;
- визначити необхідність формування вітчизняної аграрної інноваційної системи у вигляді консорціуму як шлях до накопичення інтелектуального капіталу підприємств агросектору.

*Об'єктом* дослідження є процес управління інтелектуальним капіталом підприємства. *Предметом* дослідження є теоретико-методичні засади та практичні підходи до формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки.

**Методи дослідження.** Теоретичну та методичну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки підприємства, теорій управління, соціально-економічного, інноваційного розвитку й регіональної економіки, законодавчої та нормативно-правової діяльності. Для досягнення поставленої мети використано низку сучасних загальнонаукових методів та прийомів дослідження, зокрема: *узагальнення* – для здійснення огляду інформаційних джерел, уточнення сутності основних понять і категорій, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду, обґрунтування гіпотез; *системний аналіз* – з метою цілісного сприйняття об'єкта дослідження і комплексного аналізу зв'язків елементів у межах визначеної проблеми в цілому; *проблемно-орієнтований* – для наукового обґрунтування стратегічних пріоритетів та їх організаційно-економічного аспекту; *статистичний аналіз* – з метою дослідження стану, динаміки і структури процесів функціонування аграрного сектору економіки; *економіко-математичне моделювання та прогнозування* – для встановлення взаємозалежностей між рівнем

інтелектуального капіталу та результатами діяльності підприємства; *інституціональний* – у процесі вивчення діяльності інститутів формування та розвитку інтелектуального капіталу та мікро- та макрорівні; *графічний* – для унаочнення отриманих результатів, *абстрактно-логічний* – для теоретичного узагальнення і формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження слугували Закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, міністерств і відомств, науково-дослідних інститутів, центрів і фондів, наукові доробки вітчизняних та зарубіжних авторів.

**Наукова новизна одержаних результатів.** Суттєвими результатами дисертаційного дослідження, які мають наукову новизну, є наступні:

*вперше:*

розроблено теоретико-методичні засади формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки на основі поєднання інтегрального та структурного підходів, спрямовані на підвищення ефективності управління розвитком інтелектуального капіталу, що забезпечує досягнення синергетичного ефекту;

*удосконалено:*

наукові підходи до розмежування предметних областей вживання понять інтелектуального капіталу, нематеріальних активів і гудвілу, які на відміну від існуючих підкреслюють неможливість застосування традиційної системи обліку для цілей ефективного управління інтелектуальним капіталом аграрних підприємств;

категорійно-понятійний апарат через уточнення понять: «інтелектуальний капітал підприємств аграрного сектору економіки охоплює сукупність інтелектуальних ресурсів, які в результаті протікання виробничо-комерційних процесів забезпечують створення матеріальних і нематеріальних благ, генерують вищу додану вартість і посилюють конкурентні переваги» та «управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору, що передбачає сукупність дій, спрямованих на створення, планування, організацію і контроль за інтелектуальними ресурсами для підвищення ефективності їх використання та отримання соціально-економічної вигоди», що дало змогу розширити термінологічне поле в теорії інтелектуального капіталу за сутністю, змістом і кінцевим результатом;

інструментарій оцінювання інтелектуального капіталу аграрних підприємств, який на відміну від існуючих базовано на імплементації елементів стратегічного управління та застосуванні методу визначення коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (VAIC), що розширило застосування таксономічного аналізу рівня інтелектуального капіталу в межах площини формування стратегій управління та дало змогу покращити вибір оптимальної стратегії управління відповідно в межах концепції життєвого циклу;

концептуальну схему дворівневої оцінки інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору, яка на відміну від існуючих поєднує систему оцінних індикаторів людського, інтерфейсного та структурного елементів, що дозволяє визначити рівень розвитку окремих складових інтелектуального капіталу підприємства аграрного сектору;

*набули подальшого розвитку:*

наукові підходи до систематизації організаційно-економічних принципів формування та накопичення інтелектуального капіталу в аграрному секторі, які на відміну від існуючих охоплюють процеси конвергенції розвитку систем аграрної освіти, науки та підприємництва, що дало змогу посилити вплив міжсекторної співпраці та покращити якісно наукову складову формування інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору;

теоретико-методичні та практичні засади формування вітчизняної аграрної інноваційної системи, які на відміну від існуючих передбачають створення консорціуму на основі поєднання навчальних, наукових та виробничих потужностей, що дає змогу стимулювати процеси трансферу знань і нових технологій безпосередньо у виробництво;

визначення ролі та необхідності чіткої ідентифікації інтелектуального капіталу як важливого ресурсу та ключового фактору економічного успіху підприємств, що дозволяє адаптуватися до нових умов ведення бізнесу;

встановлення тенденцій організаційно-економічного середовища формування інтелектуального капіталу, визначення факторів та передумов інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору, що дало змогу виявити його вплив на рівень конкурентоспроможності держави.

**Практичне значення одержаних результатів.** Отримані наукові результати можуть слугувати науково-методичним підґрунтям для формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки, що дозволяє ефективніше використовувати як матеріальні, так і нематеріальні ресурси підприємств.

Окремі аспекти наукового дослідження використано Департаментом агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 05-01-27/9548 від 30 грудня 2020 року) при розробці регіональних програм розвитку в частині використання методологічних підходів до оцінювання інтелектуального капіталу аграрних підприємств та рекомендацій щодо формування концепції регіональної аграрної інноваційної системи.

Запропоновані підходи щодо активізації інноваційної діяльності в аграрному секторі шляхом формування та накопичення інтелектуального капіталу підприємств для забезпечення сталого розвитку сільського господарства в рамках боротьби з наслідками кліматичних змін та формування продовольчої безпеки враховано Державною екологічною інспекцією у Вінницькій області (довідка № 90/13/21 від 14 січня 2021 року).

Пропозиції автора та практичні рекомендації щодо оцінювання та управління інтелектуальним капіталом підприємств з метою підвищення ефективності їх діяльності використані в підприємницькому секторі, зокрема ФГ «Україна» (довідка № 1286 від 15 грудня 2020 року), ПСП «Україна» (довідка № 58 від 10 листопада 2020 року), ФГ «АГРО-САД» (довідка № 126 від 3 грудня 2020 року), ТОВ «Агрофірма Забарська» (довідка № 79 від 18 вересня 2020 року).

Теоретичні і прикладні положення дисертаційного дослідження щодо формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки знайшли застосування у Вінницькому національному аграрному університеті при викладанні навчальних дисциплін «Економічна теорія (основи економічної теорії)», «Економіка підприємства», «Економіка аграрного виробництва» (довідка № 01.1-60-2006 від 22 грудня 2020 року).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційне дослідження є науковою працею, в якій автором обґрунтовано теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки як передумови інноваційного розвитку. В роботі використані ті розробки та результати досліджень, які належать особисто здобувачу.

**Апробація результатів дослідження.** Результати дослідження за темою дисертації були оприлюднені у доповідях та виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі» (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2014 року), IV Міжнародна науково-технічна конференція «Земля України – потенціал продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки держави» (м. Вінниця, 17-18 жовтня 2014 року), II Міжнародна науково-практична конференція «Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів» (м. Тернопіль, 24-25 вересня 2015 року), II Міжнародна науково-практична конференція «Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки» (м. Луцьк, 10 жовтня 2015 року), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні агротехнології: тенденції та інновації» (м. Вінниця, 17-18 листопада 2015 року), Міжнародна наукова конференція «EU Association Agreement: Legal, Political and Economic Aspects» (м. Тбілісі, Грузія, 11-13 листопада 2016 року), Міжнародна науково-практична конференція «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (м. Дубляни, 30-31 травня 2017 року), V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції» (м. Рівне, 14 квітня 2016 року), II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством» (м. Вінниця, 8 грудня 2016 року), VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 11 грудня 2020 року).

**Публікації.** За темою дисертаційної роботи опубліковано 30 наукових праць, у тому числі: 2 колективні монографії, 12 статей у наукових фахових виданнях, 2 статті у періодичних наукових виданнях інших держав, а також 14 тез наукових доповідей. Загальний обсяг опублікованого матеріалу становить 12,27 друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 10,39 друк. арк.

**Обсяг і структура дисертації.** Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок. Робота містить 40 таблиць, 38 рисунків, 15 додатків на 20 сторінках. Список використаних джерел налічує 276 найменувань.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору економіки» доведено необхідність ідентифікації інтелектуального капіталу як особливого типу капіталу підприємства для цілей управління та окреслено передумови формування і функціонування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору.

Встановлено, що основними причинами збільшення питомої ваги інтелектуального капіталу в загальній структурі капіталу підприємства та появи всезростаючого інтересу до питання інтелектуального капіталу з боку науковців є поступове наближення до вичерпання матеріальних, природних ресурсів, підвищення темпів конкурентної боротьби і необхідність створення продукції з високою доданою вартістю як спосіб підвищення конкурентоспроможності, зростання попиту на високотехнологічну продукцію тощо. Визначено, що оцінка та управління рівнем інтелектуального капіталу підприємства дозволяють підвищити ефективність управління нематеріальними активами, виявити фактори і резерви розвитку, підвищити інноваційну активність. Систематизовано підходи до трактування поняття інтелектуального капіталу: інтелектуальний капітал як сукупність інтелектуальних ресурсів, що приносять корисний ефект при залученні до господарського обороту; інтелектуальний капітал як сукупність знань, досвіду, навиків тощо; як система економічних та соціальних відносин; як прогресивна сила розвитку суспільства та економіки.

Сформовано основні підходи щодо співвідношення між поняттями нематеріальних активів, інтелектуального капіталу та гудвілу (рис. 1), оскільки в сучасній економічній літературі немає усталеного загальноприйнятого категоріального апарату щодо питань, пов'язаних з інтелектуальним капіталом. Кожне з наведених понять характеризує лише окрему частину «невідчутної» сфери діяльності підприємства: поняття нематеріальних активів повинно використовуватися в значенні, що рекомендоване бухгалтерським обліком; поняття гудвілу варто використовувати при купівлі-продажу підприємства, а не як відображення інтелектуального капіталу; поняття інтелектуального капіталу слід використовувати для характеристики сукупності інтелектуальних ресурсів, втілених у людських знаннях, здібностях, навичках, а також інтелектуальних продуктів, які в процесі включення до господарського обороту створюють додаткову вартість і надають конкурентні переваги.

Обґрунтовано доцільність під управлінням інтелектуальним капіталом розуміти сукупність дій, спрямованих на створення, планування, організацію та контроль ресурсів для найбільш ефективного їх використання із отриманням економічної та/або соціальної вигоди. Аналіз можливостей використання деяких методів і моделей для оцінювання інтелектуального капіталу підприємств агросектору свідчить про доцільність використання при оцінці інтелектуального капіталу підприємств методу визначення коефіцієнту інтелектуальної доданої вартості, оскільки при його застосуванні не виникатимуть значні труднощі в отриманні необхідної інформації та її обробки. Однак, така оцінка не дозволяє виявити рівень окремих елементів у структурі людського, структурного та інтерфейсного капіталу.



Підходи щодо співвідношення понять інтелектуального капіталу, нематеріальних активів та гудвілу

$\text{НМА} = \text{ІК}$  (Б. Лев, Е. Брукінг, Д. Волков, Т. Гараніна)

$\text{ІК} \neq \text{НМА}$  (А. Вайлман, І. Кедді)

$\text{НМА} > \text{ІК}$  (Р. Петті, Дж. Гутрі, Т. Стюарт)

$\text{ІК} > \text{НМА}$  (С. Комаров, А. Мухаметшин, Д. Стравовіч Б. Марр, В. Макаров, А. Козирєв)

$\text{ІК} = \text{Гудвіл}$  (К. Багріновський, Л. Джойя)

$\text{ІК} \neq \text{Гудвіл}$  (І. Дерун, Ю. Чуб, І. Родов, Ф. Лельєрт)

ІК – інтелектуальний капітал; НМА – нематеріальні активи.

**Рис. 1. Підходи щодо співвідношення понять «інтелектуальний капітал», «нематеріальні активи», «гудвіл»**

*Джерело: узагальнено автором*

Запропоновано концептуальну схему дворівневої оцінки інтелектуального капіталу підприємства, яка включає в себе поверхневий аналіз інтелектуального капіталу шляхом його оцінки методом визначення коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом, та систему індикаторів для проведення оцінки людського, інтерфейсного та структурного капіталу. Перший рівень оцінки дозволяє визначити поточний рівень інтелектуального капіталу, здійснити його моніторинг в динаміці та встановити ступінь його впливу на показники діяльності підприємства. За результатами проведення оцінки другого рівня можна сформувані стратегічні напрями розвитку кожної зі складових інтелектуального капіталу.

У другому розділі «**Організаційно-економічне забезпечення формування інтелектуального капіталу на підприємствах аграрного сектору**» охарактеризовано сучасний стан та тенденції формування інтелектуального капіталу в аграрному секторі, проведено аналіз можливостей застосування моделей та методів оцінки інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах.

Екстенсивний тип розвитку сільського господарства України унеможлиблює подальший його розвиток на засадах інноваційності. Це, в свою чергу, знижує конкурентоспроможність підприємств. Крім того, в умовах пандемії, агросектор може стати «рятувальним кругом» для економіки України, зважаючи на існуючий потенціал виробництва для забезпечення не лише продовольчої безпеки країни, а й маючи значний вплив на забезпечення продовольством у світі. Для ефективного ведення підприємництва в агропромисловому секторі необхідним є формування та постійне нагромадження інтелектуального капіталу, що є одним із основних конкурентних переваг підприємств.

Встановлено, що інтелектуальний капітал підприємств аграрного сектору економіки формується під впливом соціально-демографічних, нормативно-правових,

природно-ресурсних, фінансово-економічних та науково-технічних факторів, які в поєднанні з внутрішніми чинниками створюють середовище для його формування, накопичення та комерціалізації. Займаючи таку важливу позицію у економічному та продовольчому забезпеченні функціонування держави, аграрний сектор може формувати значний вплив на рівень її конкурентоспроможності, якщо він базується на інтелектуальному капіталі, про що свідчить досвід країн із високорозвиненим сільським господарством. Однак, в порівнянні з іншими країнами, Україна у цій сфері має невикористаний потенціал, про що свідчить низка індикаторів: низька урожайність сільськогосподарських культур (близько 40% від потенціалу), низький обсяг витрат на дослідження та розробки, систематичне зниження питомої ваги таких витрат у структурі ВВП (з 0,75 % від ВВП у 2010 р. до 0,4 % у 2019 р.), низький рівень впровадження інновацій, скорочення кількості сільськогосподарської техніки, відсутність чіткого науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму передачі досягнень аграрної науки та істотне відставання галузі в процесах освоєння інновацій та ін.

Вибір оптимальної моделі чи методу оцінки поточного стану інтелектуального капіталу підприємства є основою для можливості управління ним. Використовуючи концептуальну схему дворівневої оцінки інтелектуального капіталу підприємства, здійснено оцінювання інтелектуального капіталу підприємства за допомогою коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом, а також сформовано систему індикаторів для оцінки людського, інтерфейсного та структурного капіталу. За результатами проведення поверхневого аналізу (табл. 1) встановлено, що за досліджуваний період найвище значення коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом, має підприємство ТОВ «Курланд».

*Таблиця 1*

**Динаміка коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (VAIC)**

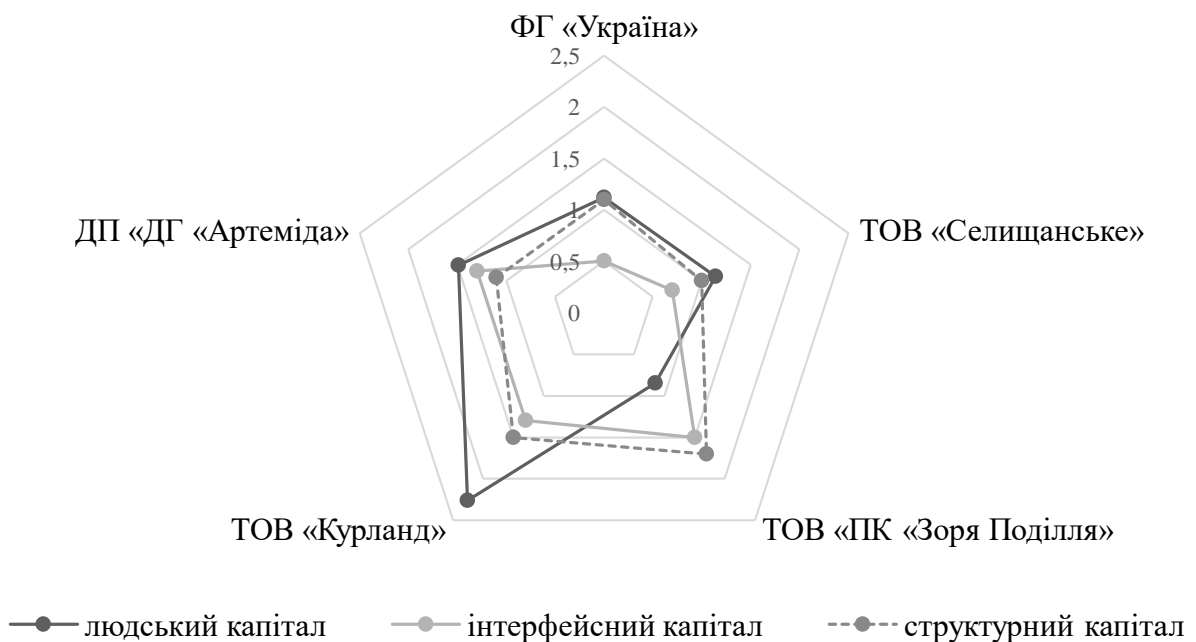
Назва підприємства	Роки				Середнє значення за період
	2016	2017	2018	2019	
ФГ «Україна»	16,84	-2,48	0,85	-3,04	3,04
ТОВ «Селищанське»	17,50	-0,62	6,73	-0,06	5,89
ТОВ «ПК «Зоря Поділля»	6,59	0,07	-0,66	4,42	2,61
ТОВ «Курланд»	2,74	5,78	34,77	3,36	11,66
ДП «ДГ «Артеміда»	0,65	1,47	0,48	0,65	0,81

*Джерело: розраховано автором за даними фінансової звітності підприємств*

Встановлено, що найвищий показник використання людського капіталу досліджуваних підприємств має ТОВ «Селищанське» – 16,28 у 2016 році. Крім того, це підприємство має найвищий рівень середнього значення даного коефіцієнту за досліджуваний період – 5,13. При аналізі коефіцієнта використання структурного капіталу встановлено, що у двох з п'яти підприємств цей показник має від'ємне середнє значення, що свідчить про неефективність використання структурного капіталу.

Зважаючи на відсутність необхідного обсягу інформації у звітності підприємств для проведення комплексної оцінки інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору економіки, визначено алгоритм та індикатори для оцінки структурних елементів (рис. 2). Найбільшу величину людського капіталу має підприємство ТОВ «Курланд» за рахунок високого рівня групи показників «Освіта і кваліфікація». Інші підприємства мають інтегральний показник людського капіталу вище одиниці, і лише підприємство ТОВ «ПК «Зоря Поділля» має показник рівня людського капіталу 0,85. Найвищий рівень інтерфейсного капіталу має підприємство ТОВ «ПК «Зоря Поділля» за рахунок розвинутої системи моніторингу та позиціонування на ринку як вертикально-інтегрований комплекс.

Результати оцінки структурного капіталу вказують на те, що найвищі показники серед досліджуваних підприємств мають ТОВ «ПК «Зоря Поділля» і ТОВ «Курланд» переважно за рахунок високого рівня забезпеченості земельними ресурсами та наявністю розвинутої системи інформаційного забезпечення.



**Рис. 2. Циклограма оцінки складових інтелектуального капіталу досліджуваних підприємств**

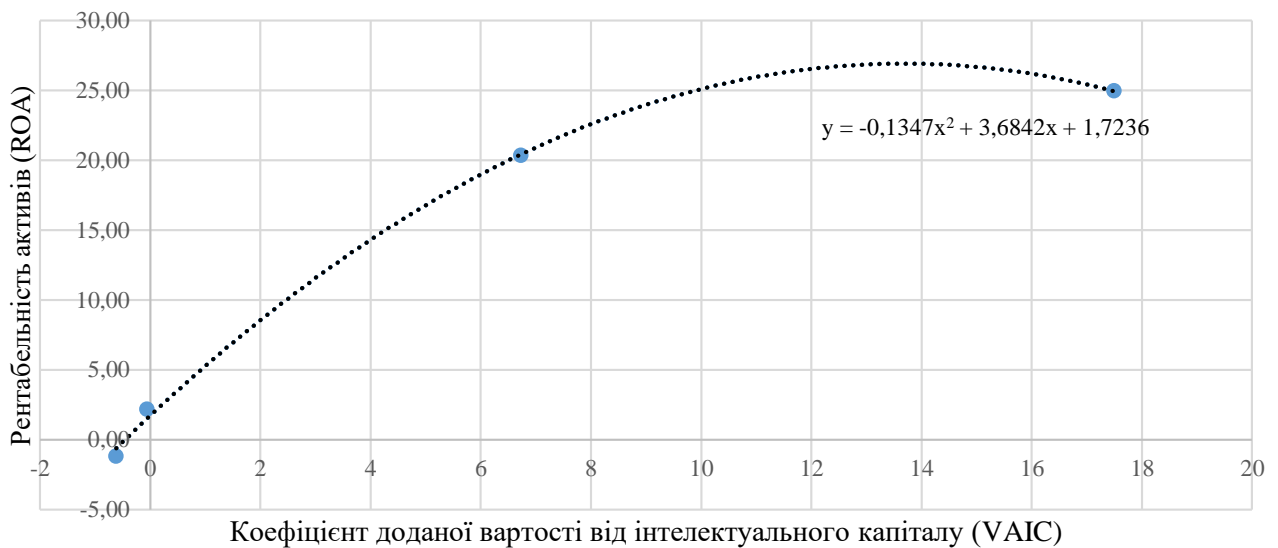
*Джерело: побудовано автором*

Результати оцінки дозволяють визначити, які зі складових інтелектуального капіталу підприємства потребують уваги та розвитку, що в подальшому є основою для формування стратегії розвитку інтелектуального капіталу.

У третьому розділі «Удосконалення механізму управління інтелектуальним капіталом аграрних підприємств» розроблено теоретико-методичні засади формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки на основі поєднання інтегрального та структурного підходів, що дозволяє оцінювати та управляти загальним рівнем інтелектуального капіталу та окремими його складовими для досягнення синергетичного ефекту, формування та вибору відповідної стратегії управління інтелектуальним капіталом.

На основі попередніх теоретичних і емпіричних досліджень, а також з урахуванням кореляційного аналізу була сформульована наступна гіпотеза: чим вище рівень інтелектуального капіталу, тим вище показники результативності діяльності підприємств аграрного сектору економіки. Для перевірки сформульованих припущень побудовано модель і проаналізовано взаємозв'язок між коефіцієнтом рентабельності активів підприємства (ROA) та коефіцієнтом доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (VAIC).

Грунтуючись на тому, що коефіцієнт детермінації між цими показниками на досліджуваних підприємствах знаходиться в діапазоні від 0,68 до 0,92, доведено існування тісного взаємозв'язку між результатами діяльності підприємства та рівня сформованого інтелектуального капіталу. Використання даного підходу в межах механізму управління інтелектуальним капіталом дозволяє здійснювати функцію прогнозування (рис. 3).

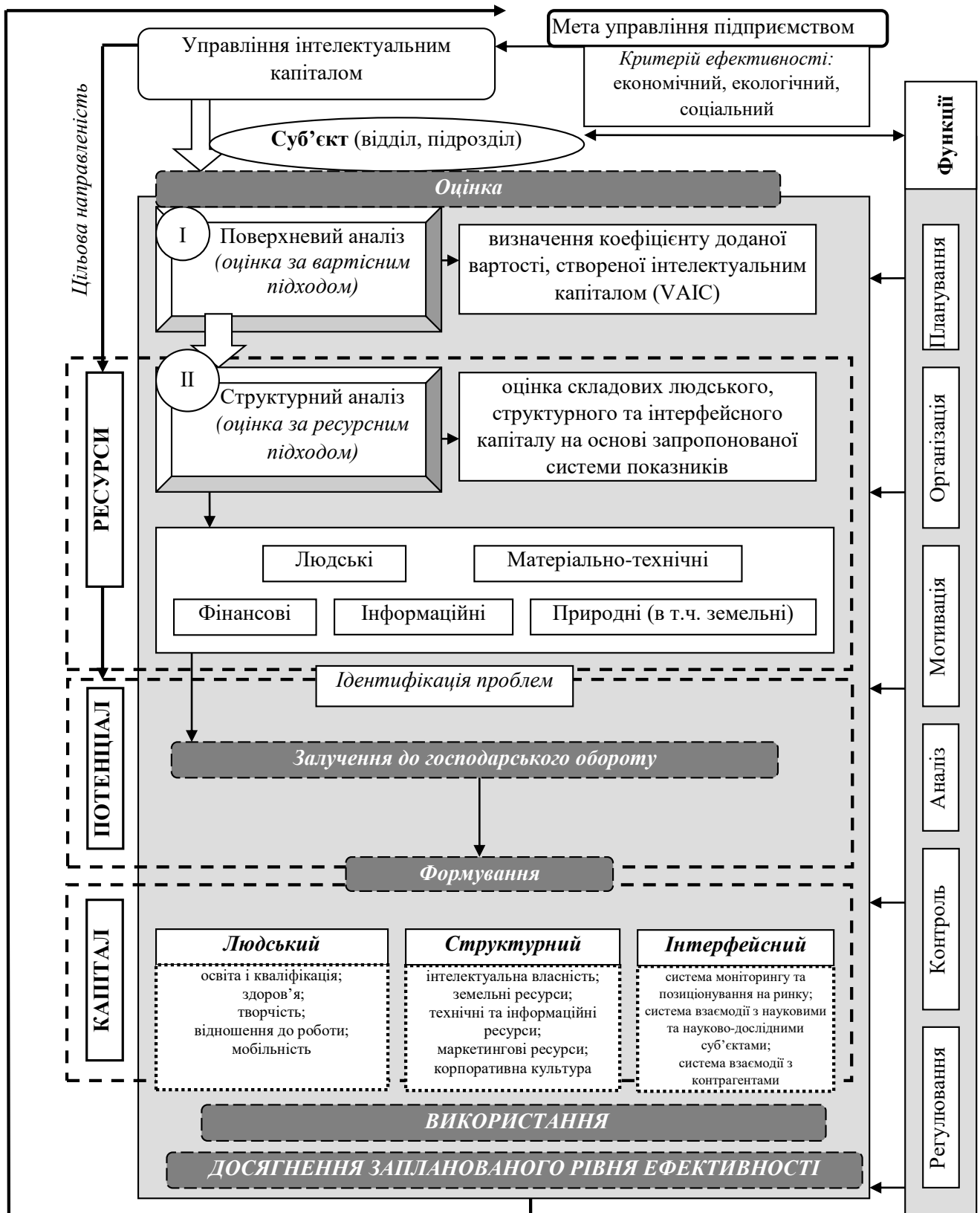


**Рис. 3. Взаємозв'язок між рівнем рентабельності активів підприємства та коефіцієнтом доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (ТОВ «Селищанське», 2016-2019 рр.)**

*Джерело: побудовано автором*

Запропоновано розглядати механізм управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки як систему елементів (методів, принципів, важелів, критеріїв, суб'єктів та об'єктів управління), в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління для досягнення необхідного стану (реакції) об'єктів управління – досягнення додаткових ефектів від використання інтелектуального капіталу (рис. 4).

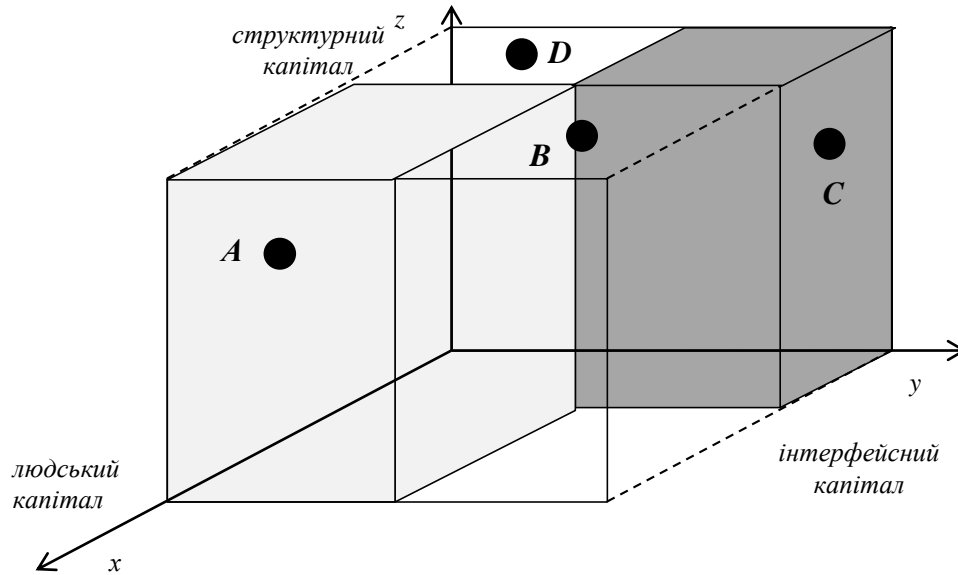
Налагодження ефективного механізму управління інтелектуальним капіталом дозволить сформувати стратегію розвитку капіталу та подальшу модифікацію його структури. Встановлено, що вибір оптимальної стратегії є одним із ключових факторів для досягнення запланованих результатів управління інтелектуальним капіталом підприємств. Тому питання формування та вибору відповідної стратегії управління інтелектуальним капіталом є особливо актуальним для підприємств, які націлені на отримання максимальних соціально-економічних ефектів від використання своїх ресурсів.



**Рис. 4. Механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства аграрного сектору в рамках концепції інноваційно-орієнтованого розвитку**  
Джерело: розроблено автором

Перебуваючи на певному етапі розвитку, підприємство, здійснивши таксономічний аналіз положення точки в межах площини формування стратегій управління (рис. 5), може обрати найбільш оптимальну стратегію управління, що

включатиме розвиток тих складових інтелектуального капіталу, які на даному етапі потребують найбільшого розвитку та найбільше впливають на результати діяльності підприємства.



**Рис. 5. Таксономічний аналіз рівня інтелектуального капіталу в межах площини формування стратегій управління**

*Джерело: авторська розробка*

Оскільки підприємство є відкритою системою і на її внутрішні процеси значно впливає зовнішнє середовище, процеси формування і накопичення інтелектуального капіталу підприємства не відбуваються самі по собі, а лише за умови сильної взаємодії з такими економічними суб'єктами як держава, система освіти і науки, трудові ресурси. Лише одночасний розвиток кожної з наведених систем дозволить ефективно формувати та накопичувати інтелектуальний капітал в межах кожної з них

Аналіз зарубіжного досвіду показує, що вирішальну роль у процесах формування і накопичення інтелектуального капіталу як на мікро-, так і на макрорівні відведено державі. Делокалізація потенціалу наукових послуг відкриває для України нові горизонти для використання та комерціалізації свого інтелектуального потенціалу. Формування та накопичення інтелектуального капіталу в аграрному секторі, так як і отримання позитивного економічного ефекту від його використання, можливе при посиленні інтеграційних процесів між основними суб'єктами економічних відносин – державою, науково-дослідними інститутами, системою освіти, підприємствами і трудовими ресурсами (рис. 6). Доведено ефективність застосування та поширення інноваційної форми організації та поєднання навчальних, наукових та виробничих потужностей для стимулювання трансферу нових технологій з академічних навчальних та наукових установ безпосередньо у виробництво в рамках функціонування консорціуму. Така форма довела свої переваги на прикладі Навчально-науково-виробничого комплексу «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум», до якого входять Вінницький національний аграрний університет, Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України та Інститут продовольчих ресурсів НААН України.



**Рис. 6. Економічний взаємозв'язок суб'єктів аграрного сектору у процесах формування та накопичення інтелектуального капіталу в рамках функціонування консорціуму**

*Джерело: розроблено автором*

Головною метою функціонування консорціуму є підвищення ефективності проведення наукових досліджень, формування сучасної ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців на основі інтеграції та спільної діяльності наукового, навчального, інноваційного та технологічного потенціалу. Таке інституціональне формування є джерелом накопичення інтелектуального капіталу та генератором національного економічного зростання.

## ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методичні положення та обґрунтовано практичні рекомендації щодо формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки. Це дозволило сформулювати відповідні висновки теоретичного, методичного та науково-практичного характеру.

1. Доведено необхідність ідентифікації та управління інтелектуальним капіталом підприємства як ключовим ресурсом нової економічної системи. Встановлено, що основними передумовами, пов'язаними з необхідністю управління інтелектуальним капіталом, є динамізм та інклюзивність світової економіки, інтенсифікація глобалізаційних процесів, посиленням конкурентної боротьби, підвищення ймовірності виникнення економічних ризиків, загальною непрогнозованістю та невизначеністю, модифікація структури капіталу підприємств, неможливість використання традиційної системи бухгалтерського обліку для відображення інтелектуального капіталу.

2. Доведено необхідність розмежування предметних областей вживання понять інтелектуального капіталу, нематеріальних активів і гудвілу, що підкреслює

неможливість використання традиційної системи обліку для відображення та управління інтелектуальним капіталом підприємства.

3. Систематизовано підходи до трактування поняття інтелектуального капіталу. Удосконалено категорійно-понятійний апарат та запропоновано поняття інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору розглядати як сукупність інтелектуальних ресурсів, які в результаті протікання виробничо-комерційних процесів забезпечують створення матеріальних і нематеріальних благ, генерують вищу додану вартість і посилюють конкурентні переваги. Під управлінням інтелектуальним капіталом запропоновано розуміти сукупність дій, спрямованих на створення, планування, організацію і контроль за інтелектуальними ресурсами для підвищення ефективності їх використання та отримання соціально-економічної вигоди.

4. Проаналізовано сучасний стан формування інтелектуального капіталу та передумови інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. Встановлено, що інтелектуальний капітал підприємств аграрного сектору економіки формується під впливом соціально-демографічних, нормативно-правових, природно-ресурсних, фінансово-економічних та науково-технічних факторів, які в поєднанні з внутрішніми чинниками створюють середовище для його формування, накопичення та комерціалізації. Займаючи важливу позицію у економічному та продовольчому забезпеченні функціонування держави, аграрний сектор може формувати значний вплив на рівень її конкурентоспроможності, якщо він базується на інтелектуальному капіталі, про що свідчить досвід країн із високорозвиненим сільським господарством.

5. Обґрунтовано доцільність використання при оцінці інтелектуального капіталу підприємств агросектору методу визначення коефіцієнту інтелектуальної доданої вартості, оскільки при його застосуванні не виникатимуть значні труднощі в отриманні необхідної інформації та її обробці. Здійснено оцінку інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору методом визначення коефіцієнта доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (VAIC), що дозволило обчислити загальну ефективність роботи підприємств та ефективність використання його інтелектуального капіталу. Найвищий показник використання людського капіталу досліджуваних підприємств зафіксовано на ТОВ «Селищанське» – 16,28 у 2016 році. При аналізі коефіцієнта використання структурного капіталу встановлено, що у двох з п'яти підприємств цей показник має від'ємне середнє значення, що свідчить про неефективність використання структурного капіталу. Використання даного підходу в межах механізму управління інтелектуальним капіталом дозволяє здійснювати функцію прогнозування.

6. Запропоновано концептуальну схему дворівневої оцінки інтелектуального капіталу підприємства, яка включає в себе систему індикаторів для проведення оцінки людського, інтерфейсного та структурного капіталу, та на відміну від існуючих моделей та методів оцінки дозволяє визначити рівень розвитку окремих складових інтелектуального капіталу підприємства, що надалі є основою для вибору методів та важелів впливу в межах механізму управління. Перший рівень оцінки дозволяє визначити поточний рівень інтелектуального капіталу, здійснити його моніторинг в динаміці та встановити ступінь його впливу на показники діяльності



підприємства. За результатами проведення оцінки другого рівня можна сформулювати стратегічні напрями розвитку кожної зі складових інтелектуального капіталу, що забезпечуватиме синергетичний ефект.

7. Розроблено теоретико-методичні засади формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки на основі поєднання інтегрального та структурного підходів, що дозволяє оцінювати та управляти загальним рівнем інтелектуального капіталу та окремими його складовими для досягнення синергетичного ефекту. На основі теоретичних узагальнень й емпіричних досліджень, а також з урахуванням кореляційного аналізу була сформульована та доведена гіпотеза: чим вище рівень інтелектуального капіталу, тим вище показники результативності діяльності підприємств аграрного сектору економіки.

8. Обґрунтовано напрям конвергенції розвитку систем аграрної освіти, науки та підприємництва як основи формування інтелектуального капіталу аграрних підприємств. Формування та накопичення інтелектуального капіталу в аграрній сфері, так як і отримання позитивного економічного ефекту від його використання, можливе при посиленні інтеграційних процесів між основними суб'єктами економічних відносин – державою, науково-дослідними інститутами, системою освіти, підприємствами і трудовими ресурсами.

9. Визначено необхідність формування вітчизняної аграрної інноваційної системи як шлях до накопичення інтелектуального капіталу підприємств агросектору. Доведено ефективність застосування та поширення інноваційної форми організації та поєднання навчальних, наукових та виробничих потужностей для стимулювання трансферу нових технологій з академічних навчальних та наукових установ безпосередньо у виробництво шляхом утворення консорціуму.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Монографії:*

1. Корнійчук А. М., **Коломієць Т. В.** Сучасний стан та тенденції формування інтелектуального капіталу в аграрному секторі. Науково-методологічні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. Умань: Видавець «Сочінський», 2016. С. 131-138 (0,45 друк. арк. – особистий внесок – визначено основні передумови та тенденції формування інтелектуального капіталу аграрної сфери – 0,2 друк. арк.)

2. Vostriakova V., **Kolomiets T.** Institutional transformations of sustainable agri-food supply chains in Ukraine. Modern Management: Logistics and Education. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. P. 157-164 (0,47 друк. арк. – особистий внесок – здійснено оцінку середовища формування інтелектуального капіталу в межах агрологістичних систем – 0,2 друк. арк.)

### *Статті у наукових фахових виданнях України:*

3. **Коломієць Т. В.** Теоретичні підходи до визначення сутності поняття інтелектуального капіталу. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2014. Випуск 694-695. Економіка. С. 14-17 (0,46 друк. арк.)

4. **Коломієць Т. В.** Оцінка інтелектуального капіталу підприємств АПК методом визначення коефіцієнту доданої вартості, створеної інтелектуальним капіталом (VAIC). *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 1 (8). С. 11-14 (0,35 друк. арк.)
5. **Коломієць Т. В.** Проблема ідентифікації інтелектуального капіталу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 317-322. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/67.pdf> (0,7 друк. арк.)
6. **Коломієць Т. В.** Формування моделі конкурентоспроможності аграрного підприємства з врахуванням впливу на неї рівня інтелектуального капіталу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 430-432. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/87.pdf> (0,37 друк. арк.)
7. Корнійчук А. М., Гончарук Т. В., **Коломієць Т. В.** Конвергенція розвитку систем аграрної освіти, науки та підприємництва як основа формування інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 14. Частина 2. С. 96-99 (0,53 друк. арк. – особистий внесок – сформовано стратегію управління інтелектуальним капіталом на основі теорії конвергенції – 0,17 друк. арк.)
8. **Коломієць Т. В.** Аналіз можливостей застосування моделей та методів оцінки інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах АПК. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 80-85 (0,84 друк. арк.)
9. **Коломієць Т. В.** Інституціональне середовище формування інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 3 (7). С. 97-106 (0,42 друк. арк.)
10. **Коломієць Т. В.** Дослідні господарства як перспективні осередки інноваційного розвитку аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 8. С. 46-54 (0,56 друк. арк.)
11. **Коломієць Т. В.** Формування аграрної інноваційної системи як шлях до накопичення інтелектуального капіталу підприємств агросектору. *Економіка АПК*. 2016. № 11. С. 94-99 (0,42 друк. арк.)
12. **Коломієць Т. В.** Роль інформаційних ресурсів у процесі формування інтелектуального капіталу підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5907> (0,43 друк. арк.)
13. **Коломієць Т. В.** Взаємозв'язок розвитку матеріально-технічної бази та інтелектуального капіталу для інноваційної діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 24. С. 65-71 (0,72 друк. арк.)
14. Калетнік Г. М., **Коломієць Т. В.** Підвищення ефективності функціонування підприємств АПК на основі формування і використання інтелектуального капіталу. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 7-19 (0,89 друк. арк. – особистий внесок – обґрунтовано використання адаптивної стратегії управління інтелектуальним капіталом – 0,44 друк. арк.)

**Статті у періодичних наукових виданнях інших держав:**

15. **Kolomiets T.** Innovations in Agriculture: Necessity, Problems and Opportunities. *Polish Journal of Science*. 2020. № 27, Vol. 3. P. 6-14 (0,95 друк. арк.)
16. **Kolomiets T.** Intellectual Capital as the Basis of Convergence and Development in New Economics. *Polish Journal of Science*. 2020. № 28, Vol. 4. P. 6-12 (0,93 друк. арк.)

***Матеріали наукових конференцій:***

17. **Коломієць Т. В.** Особливості формування інтелектуального капіталу на підприємствах аграрного сектору економіки. Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 29-30 квітня 2014 року, Тернопіль: Крок, 2014 (0,13 друк. арк.)

18. Кравцова А. М., **Коломієць Т. В.** Механізм управління інтелектуальним капіталом на аграрних підприємствах з виробництва біопалива. Земля України – потенціал продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки держави: Матеріали IV Міжнародної науково-технічної конференції. 17-18 жовтня 2014 року, Вінниця: РВВ ВНАУ, 2014. С. 129-131 (0,3 друк. арк. – особистий внесок – визначено основні елементи управління інтелектуальним капіталом підприємств – 0,15 друк. арк.).

19. **Коломієць Т. В.** Сутність інтелектуального капіталу в аграрному секторі економіки. Нова економічна політика на світовому, державному та регіональному рівнях: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції. 21–21 листопада 2014 року, Одеса: ЦЕДР, 2014. Ч 2. С. 9-11 (0,15 друк. арк.)

20. **Коломієць Т. В.** Необхідність ідентифікації та оцінки інтелектуального капіталу на підприємствах аграрного сектору економіки. Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 28-29 листопада 2014 року, м. Львів: ЛЕФ, 2014. Ч. 3. С. 17-19 (0,2 друк. арк.)

21. **Коломієць Т. В.** Нагромадження людського капіталу як основа розвитку малого та середнього підприємництва в аграрному секторі. Розвиток малого і середнього підприємництва та кооперації на селі. Проблеми та перспективи: збірник матеріалів наукової конференції і навчально-практичного семінару. 28 серпня 2015 року, м. Вінниця: Едельвейс і К, 2015. С. 126-131 (0,3 друк. арк.)

22. **Коломієць Т. В.** Ефективне управління інтелектуальним капіталом підприємств АПК як основа їх інноваційного розвитку. Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 вересня 2015 року, м. Тернопіль: ТОВ Пол-Інвест ЛТД. С. 61-62 (0,1 друк. арк.)

23. **Kolomiets T.** Formation the mechanism of intellectual capital management at agrarian enterprises. Облік, аналіз і аудит: виклики інституціональної економіки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. 10 жовтня 2015 року. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. С. 129-131 (0,1 друк. арк.)

24. Корнійчук А. М., **Коломієць Т. В.** Інтелектуальний капітал як особлива форма капіталу підприємства. Сучасні агротехнології: тенденції та інновації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 листопада 2015 року, Вінниця: РВВ ВНАУ, 2015. Т.2. С. 121-123 (0,2 друк. арк. – особистий внесок – визначено специфічні риси, які притаманні інтелектуальному капіталу як особливому виду капіталу підприємства – 0,1 друк. арк.)

25. Korniychuk A., Goncharuk T., **Kolomiets T.** Necessity of Shifting Agricultural Development Strategy of Ukraine. Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту

в контексті євроінтеграції: збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції. 14 квітня 2016 року, Рівне: НУВГП, 2016. С. 169-171 (0,2 друк. арк. – особистий внесок – доведено необхідність інвестування в людський капітал як один із напрямів розвитку аграрного сектору – 0,1 друк. арк.)

26. **Коломієць Т. В.** Взаємозв'язок між нагромадженням інтелектуального капіталу аграрних підприємств та розвитком системи насінництва в Україні. Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців, 14-15 квітня 2016 року, Вінниця: ВНАУ, 2016. С. 63-66 (0,2 друк. арк.)

27. Корнійчук А. М., Гончарук Т. В., **Коломієць Т. В.** Формування інтелектуального капіталу науково-дослідних організацій як основа інноваційного розвитку аграрного сектору. Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 26 травня 2016 року, Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 208-213 (0,2 друк. арк. – особистий внесок – здійснено аналіз рівня рентабельності науково-дослідних робіт в аграрному секторі – 0,1 друк. арк.)

28. **Kolomiets T.** Formation the agricultural innovation system as a way to accumulate intellectual capital in terms of the EU integration. International Scientific Conference 2016. Full Paper. EU Association Agreement: Legal, Political and Economic Aspects. 11-13<sup>th</sup> November 2016, Tbilisi. 2016. P. 314–320 (0,4 друк. арк.)

29. Корнійчук А. М., **Коломієць Т. В.** Ефективне управління інтелектуальними та інформаційними ресурсами як основа конкурентоспроможності підприємства. Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. 8 грудня 2016 року, Вінниця: ПП «ТД Едельвейс і К», 2016. С. 251-253 (0,2 друк. арк. – особистий внесок – обґрунтовано важливість управління інформаційними ресурсами підприємства для підвищення рівня конкурентоспроможності – 0,1 друк. арк.)

30. **Коломієць Т. В.** Інтелектуальний капітал та інноваційна діяльність як основа підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами: матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Луцьк, 11 грудня 2020 року, Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 141-143 (0,2 друк. арк.)

#### АНОТАЦІЯ

**Коломієць Т. В. Механізм управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021.

У дисертаційній роботі удосконалено теоретичні підходи та розроблено практичні рекомендації щодо формування механізму управління інтелектуальним

капіталом підприємств аграрного сектору економіки. Систематизовано концептуальні підходи до визначення сутності поняття інтелектуального капіталу та його структури, уточнено зміст понятійно-категоріального апарату проблематики. Запропоновано концептуальну схему дворівневої оцінки інтелектуального капіталу підприємств, яка включає в себе систему індикаторів для проведення оцінки людського, інтерфейсного та структурного капіталу. Проаналізовано сучасний стан формування інтелектуального капіталу та передумови інноваційного розвитку підприємств аграрного сектору. Розроблено теоретико-методичні засади формування механізму управління інтелектуальним капіталом підприємств аграрного сектору економіки на основі поєднання інтегрального та структурного підходів, що дозволяє оцінювати та управляти загальним рівнем інтелектуального капіталу та окремими його складовими для досягнення синергетичного ефекту, формування та вибору відповідної стратегії управління інтелектуальним капіталом. Обґрунтовано напрям конвергенції розвитку систем аграрної освіти, науки та підприємництва як основи формування інтелектуального капіталу аграрних підприємств.

**Ключові слова:** інтелектуальний капітал, аграрний сектор, капітал, механізм управління, інноваційний розвиток, конвергенція розвитку систем, аграрна інноваційна система.

## АННОТАЦИЯ

**Коломиец Т. В. Механизм управления интеллектуальным капиталом предприятий аграрного сектора экономики.** – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Винницкий национальный аграрный университет, Винница, 2021.

В диссертационной работе усовершенствованы теоретические подходы и разработаны практические рекомендации по формированию механизма управления интеллектуальным капиталом предприятий аграрного сектора экономики. Систематизированы концептуальные подходы к определению сущности понятия интеллектуального капитала и его структуры, уточнено содержание понятийно-категоріального апарата проблематики. Предложена концептуальная схема двухуровневой оценки интеллектуального капитала предприятий, которая включает в себя систему индикаторов для проведения оценки человеческого, интерфейсного и структурного капитала. Проанализировано современное состояние формирования интеллектуального капитала и предпосылки инновационного развития предприятий аграрного сектора. Разработаны теоретико-методические основы формирования механизма управления интеллектуальным капиталом предприятий аграрного сектора экономики на основе сочетания интегрального и структурного подходов, что позволяет оценивать и управлять общим уровнем интеллектуального капитала и отдельными его составляющими для достижения синергетического эффекта, формирования и выбора соответствующей стратегии управления интеллектуальным капиталом. Обосновано направление конвергенции развития систем аграрного

образования, науки и предпринимательства как основы формирования интеллектуального капитала аграрных предприятий.

**Ключевые слова:** интеллектуальный капитал, аграрный сектор, капитал, механизм управления, инновационное развитие, конвергенция развития систем, аграрная инновационная система.

## SUMMARY

**Kolomiets T. V. Mechanism of the Enterprise Intellectual Capital Management in the Agrarian Sector of Economy.** – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a scientific degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.04 - Economics and Management of Enterprises (by the types of economic activity). – Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, 2021.

The thesis deals with the issues related to the development of theoretical principles and practical recommendations concerning formation the mechanism of the enterprise intellectual capital management in the agrarian sector of economy. The necessity of identification and management of intellectual capital of enterprises as a key resource of the new economic system is proved.

It is established that the main prerequisites for the need to manage intellectual capital are the dynamism and inclusiveness of the world economy, intensification of globalization processes, increasing the probability of economic risks, common unpredictability and uncertainty, modification of enterprise capital structure, impossibility of using traditional accounting system in order to reflect intellectual capital.

It is determined that the assessment and management of the level of intellectual capital of the enterprise can increase the efficiency of intangible assets management, identify factors and reserves of development, increase innovation activity. The basic idea of measuring and researching the intellectual capital of an enterprise is that the financial statements inform about the past results of the enterprise, but say nothing about its future potential. The statement about the lack of intellectual capital in the agricultural sector is erroneous – modern agricultural entrepreneurship should be considered as a complex multifaceted concept that reflects economic, environmental, social activities aimed at meeting the needs of consumers in quality agricultural products, providing optimal working conditions for expanded reproduction of human potential of agricultural workers, the formation of a high level of food security, technical and technological environment of agricultural enterprises to ensure sustainable competitive advantages. Conceptual approaches to defining the essence of the concept of intellectual capital and its structure are systematized.

The content of the conceptual and categorical apparatus of the problem is clarified by distinguishing the subject areas of application of the concepts of intellectual capital, intangible assets and goodwill. The analysis of the possibilities of using methods and models to assess the intellectual capital of agricultural enterprises is conducted. The conceptual scheme of two-level assessment of intellectual capital of enterprises is proposed, which includes a system of indicators for the assessment of human, interface and structural capital.

The current state of intellectual capital formation and prerequisites for innovative development of agricultural enterprises are analyzed. The existence of a close relationship

between the results of the enterprise and the level of intellectual capital, which is the basis for the implementation of the forecasting function, is empirically proven. Theoretical and methodical bases of formation the intellectual capital management mechanism of the enterprises of agrarian sector of economy on the basis of combination of integral and structural approaches are developed, that allows to estimate and manage the overall level of intellectual capital and its separate components in order to achieve a synergistic effect.

It is established that the choice of the optimal strategy is one of the key factors for achieving the planned results of intellectual capital management of enterprises. Therefore, the issue of forming and choosing an appropriate strategy for intellectual capital management is especially relevant for companies that aim to obtain maximum socio-economic effects from the use of their resources. On the basis of theoretical generalizations and empirical researches, the hypothesis was formulated and proved: the higher level of intellectual capital, the higher level of efficiency of the enterprises. The use of this approach within the mechanism of intellectual capital management allows to perform the forecasting function.

The efficiency of application and dissemination of an innovative form of organization and combination of educational, scientific and industrial capacities to stimulate the transfer of new technologies from academic educational and scientific institutions directly to production through the formation of a consortium is proved.

**Key words:** intellectual capital, agricultural sector, capital, management mechanism, innovation development, convergence development of systems, agricultural innovation system.

Підписано до друку 19.02.2021  
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк лазерний  
Ум. друк арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. 958

---

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі  
Вінницького національного аграрного університету  
м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, 21008  
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,  
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції  
ДК № 5009 від 10.11.2015

Signed for print 19.02.2021  
Format x84/16.  
Offset paper. Laser printing  
Conv. pr. sh. 0,9. Circulation 100 copy. Order. 958

---

Printed in the Editorial and Publishing Department  
Vinnytsia National Agrarian University  
Vinnytsia, St. Sonychna, 3, 21008  
Certificate of entry in the State Register of Publishers,  
manufacturers and distributors of publishing products  
DK № 5009 from 10.11.2015